

Revista va apărea în două caiete anuale de câte 90 de pagini. Așa cum e concepută și cum se prezintă în acest prim număr, credem că va aduce reale servicii pentru progresul descifrării scrierilor vechi din Grecia preistorică.

A. M. Frenkian

Romanitas. Revista de cultura romana (Lingua, Instituições e direito), An. III, vol. 3—4, Romanitas, livraria Editora Ltda, Rio de Janeiro, Brasil, 1961 (Volum *In honorem Henrici Lévy-Bruhl*). 559 p. + 1 portret al sărbătoritului.

Din Brazilia ne vine această interesantă publicație, organ al tinerei *Sociedade Brasileira de Romanistas*. Asociația braziliană a romaniștilor, animată de Dr. Vandick L. da Nóbrega, profesor de drept roman la Rio de Janeiro, care este și directorul revistei, se limitează la studiul antichității romane, ceea ce desigur corespunde unor împrejurări locale și unei faze de început; în schimb, Asociația stringe laolaltă pe filologi, istorici și juriști, potrivit unei concepții juste, care se impune tot mai mult în domeniul studiilor clasice.

Colaborarea oamenilor de știință din străinătate este foarte largă; participarea corpului didactic al școlilor medii (licee, colegii) este intensă și nu lipsește o anumită *deschidere* spre ceea ce se întâmplă la Est, în domeniul de activitate al asociației. Prof. sovietic S. L. Utcenko figurează printre colaboratori cu un interesant studiu în limba germană, despre ideea de suveranitate la romani (*Die Idee der Volksouveranität bei den Römern*, p. 227—248), în care, cu o pătrunzătoare analiză a noțiunilor de *crimen minutae maiestatis* și *maiestas populi*, și, ținându-se seama de condițiile social-economice și social-politice de tip sclavagist în care se dezvoltă statul roman, se demonstrează că nu există la Roma urme ale unei idei de suveranitate națională; o astfel de idee, aplicată constituției romane, este o construcție tirzie a istoricilor și juriștilor europeni.

La Cronică, se rezumă comunicările prof. K. Kumaniecki (Varșovia) despre *Tradiția și contribuția originală în opera lui Cicero* (p. 524), a lui Gr. Novak despre colonizarea grecească în Marea Adriatică (p. 526) și a prof. S. Utcenko (despre subiectul tratat în articolul citat), prezentate la al III-lea Congres de studii clasice de la Londra (1959). La rubrica periodicelor, foarte bogată, se reproduce sumarul *Studiilor clasice*, II (București) și al *Analelor Univ. din Brno*, Fac. de filozofie, Secția de arheologie clasică (1959). Se anunță de asemenea apariția lucrării lui H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman* (1960). La acest număr colaborează doi autori iugoslavi, prof. M. Kravar și prof. V. Korošec.

Volumul este închinat cunoscutului romanist și sociolog al dreptului, H. Lévy-Bruhl, profesor la Universitatea din Paris, care în 1958 l-a sărbătorit prin publicarea unui volum de *Mélanges* (Sirey, 1959), intitulat «Droits de l'antiquité et sociologie juridique», cu prilejul retragerii sale din învățământ. Sumarul este foarte bogat, dar de o valoare inegală pentru noi, mai ales din cauza metodei de cercetare folosită în majoritatea studiilor. Bibliografia completă a lucrărilor sărbătoritului este urmată de procesele verbale ale ședințelor Asociației, în care se indică subiectul comunicărilor prezentate lunar. Volumul conține 30 de studii și note care sînt datorate, pe lângă cei citati mai sus, unor autori brazilieni, argentinieni, francezi, germani și englezi. Raportul UNESCO asupra rolului studiilor clasice și umanistice în educație și sumarul revistelor permise (15) completează volumul în mod util pentru cercetători. Dintre studii, nu putem decât să cităm pe cele mai importante:

Drept roman : Este dreptul roman egalitar? (H. Lévy-Bruhl), p. 47—56; *Influențele dreptului roman* (Adalício Nogueira), p. 57—67; *Europa și dreptul roman* (Franz Wieacker), p. 68—87; *Testamentum* (A. Diaz Biale), p. 189—198; *Legislația romană a divorțului* (S.A.B. Meira), p. 199—226; studiul citat al lui S. Utchenko; *Hermeneutica juridică aplicată la Interdictul unde ui coactis armatiue în Pro Caecina al lui Cicero* (V.L. da Nóbrega), p. 249—260; *Acțiunea rei usoriae* (același), p. 461—474.

Istorie romană : Naeuius și analistica (Franz Altheim), p. 86—110; *Honos și Nobilitas* (Hans Drexler), p. 135—188; *Drumul lui Hannibal peste Alpi* (A. Correia), p. 320—324 și A. Dorey, 325—330).

Filologie latină : Cicero și seminele sufletelor din Timeu (Pierre Boyancé), p. 111—117; *Vergiliu și Milton* (W. S. Maguinness), p. 118—130; *Umbrianul Kastru — « Castrum » sau « Caput »* (A. Ernout), p. 131—134; *Rădăcina în cuvintele latine* (A. Juret), p. 286—292; *Relația aspectului în latină* (M. Kravar), p. 293—309; *Cornelius Galba și elegia latină* (A. L. da Costa), p. 331—339; *Teoria atomică a lui Lucrețiu* (S.T. de G. Paula), p. 347—363; *Stilul lui Catul* (I. P. Hilebrandt), p. 364—375.

Drepturile antice : Cîteva tratate (internaționale) din epoca neoasiriană (Victor Korošec, Lubljana), p. 261—277.

În cele două articole ale profesorilor H. Lévy-Bruhl și Franz Wieacker, poziția lumii actuale față de dreptul roman este privită din două puncte de vedere diferite, care merită o discuție mai largă într-un articol separat. Contribuția romanistică a prof. V.L. da Nóbrega se remarcă în toate compartimentele revistei. În eruditul-i articol, Pierre Boyancé studiază sursele lui *De Legibus*, 1, 24, unde Cicero vorbește de « momentul potrivit înșămînțării divine a sufletelor ». Autorul explică diferența versiunii ciceroniene față de originalul din Timaeus al lui Platon, prin adoptarea unei interpretări deformante, aparținând probabil lui Antiochus din Ascalon, a cărui doctrină despre om se regăsește la Cicero. Eudorus din Alexandria, elevul lui Antiochus a scris un comentariu despre *Timaeus*, iar *Quaestiones Platonicae* (atribuite lui Plutarh) resping interpretarea pasajului în discuție, pe care o regăsim la Cicero (inclusiv în traducerea sa latină din dialogul platonician) și, mai târziu la Diodor din Sicilia. De aceea autorul admite ca foarte firesc să regăsim în *Quaest. Plat.*, operă a Academiei, ecoul tocmai al interpretării pasajului din *Timaeus*, lansată de Antiochus sau de elevul său, și preluată de Cicero o dată cu învățătura lui Antiochus despre om. Studiul aruncă o lumină interesantă asupra formării culturii filozofice a lui Cicero. Din restul sumarului, istoricii vor reține analiza la care Franz Altheim supune începuturile istoriografiei romane, iar lingviștii, interesanta apropiere a lui Alfred Ernout între lat. *castrum*, *caput* și umbrianul *kastru*, ca și teoria schițată de A. Juret, cu privire la rolul rădăcinii în determinarea sensului și formeii cuvintelor. Autorul analizează rolul rădăcinii în funcție de două noțiuni simple, a) *être — agir — faire — être*, și b) *unité-ensemble*, susținând că acestor noțiuni și grupelor semantice respective, le corespund, pe de o parte, științele naturii, iar pe de alta, cele abstracte, ca matematica. Teoria a fost expusă pe larg în lucrarea *Les Idées et les mots, Essai de philosophie linguistique*, Paris, 1960, ridică multe obiecții și trebuie lăsată pe seama specialiștilor, la locul potrivit.

Studiile lui Hans Drexler despre *honos* și *nobilitas* aduc o prețioasă sistematizare a textelor și o analiză sugestivă, care mai mult implică, decît tratează direct și critic adevărata problematică socială a acestor două importante formații ale societății sclavagiste romane, ca societate împărțită în clase antagoniste. Reconstituind în mod limitat unele poziții ideologice ale partidelor romane din epoca studiată (*optimates*, *nobilitas* — *populares*) autorul conchide că la Roma nu existau partide în sensul modern (?) al noțiunii, precizînd că în raport cu ideea romană de *res publica* nu numai că orice partid apărea nelegitim, dar însuși numele de partid ar fi trebuit să fie suprimat. Cititorul nu vede însă, din expunere, a cui era această concepție despre

res publica, ce interese slujea ea, în ce măsură corespundea cu permanenta luptă socială care se desfășura în lumea romană, ca și alurea.

În studiul despre Lucretius, care nu poate să nu rețină atenția cititorilor noștri, metoda referințelor la autori ca Santayana, Frankl, K. Jaspers, Freud se dovedește nepotrivită pentru a dezvălui conținutul social și rolul înaintat al materialismului lui Lucretius, care se explică prin condițiile de dezvoltare ale societății sclavagiste romane pe o anumită treaptă a istoriei sale. Prin solicitarea textelor sau prin simple afirmații, gândirea lui Lucretius este declarată nu numai conformă cu «viziunea cosmică ce se desprinde din actuala concepție științifică monistă», și superioară «monismului spiritualist», dar superioară chiar... «monismului materialist al lui Marx». O astfel de afirmație se ruinează prin ea însăși. De altfel autorul reduce superioritatea atribuită lui Lucretius, la un agnosticism, nelipsit de un accent creaționist revelator: «Trebuie să existe un principiu superior, total, un zeu, o *causa causarum*. Dar de ce să încercăm a-i da un nume, a-l explica, dacă aceasta ar fi cel mult o *ghicire (adivinhação)*, atât de mare este distanța care ne separă de el, atât de diversă trebuie să fie de esența noastră, esența lui eternă și infinită?» Această caracterizare nu prețuiește la justa ei valoare gândirea lui Lucretius, iar prin analogiile amintite tinde să deprecieze adevărata gândire științifică a vremii noastre, cu grandioasele ei perspective de viitor.

Din studiul bine documentat al prof. V. Korošec, desprindem această concluzie interesantă: tratatele descoperite în ultima vreme (al lui Asarhaddon, în 677, cu stăpînul orașului Urukazaba(r)na; al lui Mati'el, regele Arpadului, cu Bar-ga'ayah, regele Urartului (?), un secol mai devreme) arată că tendințele care au prevalat în tratatele asiriene s-au răspîndit în toată Asia anterioară. Nu este lipsit de interes să amintim că un proces paralel cu cel descris mai sus se constată în materie de drept privat, prin răspîndirea dreptului babilonian al vînzării și prin rolul jucat de acest drept în viața economică a aceleiași vaste regiuni.

Valentin Georgescu